

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ЗЕМЕЛЬ У ПРОЦЕСІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОРГАНІЧНОГО СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Шкуратов О. І. , к. е. н., с. н. с.
Інститут агроекології і природокористування НААН

У практичному плані впровадження екологічно орієнтованого сільського господарства означає освоєння методів ведення виробництва, заснованих на впровадженні систем організації землеробства, що використовують принципи раціонального екологічно безпечного

природокористування, здатних забезпечити зростання виробництва, а також вирішити еколого-економічні проблеми сільських територій.

У вітчизняній економічній науці теоретична база щодо екологічно орієнтованого сільськогосподарського виробництва з урахуванням специфіки ринкових відносин тільки формується. При цьому невирішеними залишаються теоретичні й методологічні питання, що стосуються формування механізму переходу сільськогосподарських підприємств на екологічні методи господарювання. Вирішення цих проблем потребує комплексного підходу до проведення досліджень щодо розробки організаційно-економічного механізму формування стійких еколого-економічних систем у сільському господарстві.

При створенні механізму організації органічного сільського господарства у великих підприємствах виникає необхідність у розробці заходів із забезпечення раціонального використання сільськогосподарських угідь у конкретних підприємствах [4, с. 46]. Виходячи з цього, пропонується у великих сільськогосподарських підприємствах організувати органічне виробництво на основі раціональної організації сільськогосподарських угідь, тобто встановити господарське призначення кожної окремої земельної ділянки за результатами комплексної еколого-економічної оцінки земель. Це дає можливість виявити чинники, що стримують організацію рослинництва в господарстві, і розробити систему організаційно-технологічних і управлінських заходів з використання сільськогосподарських угідь з урахуванням ресурсного потенціалу підприємства, екологічного стану земель і вимог ринку.

Одним з початкових етапів розробки механізму організації переходу на органічне сільськогосподарське виробництво ми пропонуємо провести комплексну еколого-економічну оцінку ресурсного потенціалу підприємства. Особливе значення при цьому має оцінка земельних ресурсів як головного компонента еколого-економічної системи. Комплексне їх оцінювання включає оцінку екологічного стану ґрунту, характеру та інтенсивності використання сільськогосподарських угідь, ефективності фактичної структури посівних площ, а також проведення агроекологічної типізації земель.

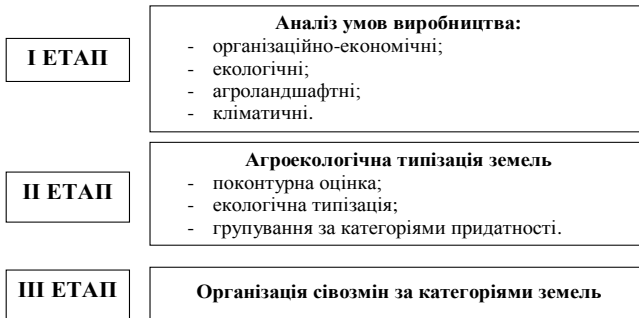
Узагальнюючі розглянуті методи оцінювання земельних ресурсів у сільському господарстві [1; 2; 3], пропонуємо методику, що ґрунтується на використанні комплексу прямих і непрямих показників. До першої групи належать показники, за якими визначається агроекологічний стан земель сільськогосподарського призначення, до другої – ступінь та ефективність використання сільськогосподарських угідь.

Використання запропонованої методики комплексної оцінки земель дало нам можливість виявити чинники, які лімітують організацію рослинництва в господарстві, і розробити систему організаційно-технологічних та управлінських заходів з раціонального використання ріллі відповідно до характеристики земель, вимог оброблюваних культур і специфіки ринку. Особливе значення при цьому має оцінювання системи сівозмін, оскільки саме вони є базою для підвищення економічної ефективності органічного сільськогосподарського виробництва.

В існуючій нині системі оцінки земель не враховано екологічні вимоги до їх використання і не відображено сучасний екологічний стан. Вона була спрямована на залучення до інтенсивного сільськогосподарського виробництва якомога більшої території землекористування, а також на інтенсифікацію використовуваних у виробництві орних земель [4, с. 84]. У зв'язку з цим з метою розробки організаційно-технологічних заходів з раціонального використання земельних угідь при переході на новий спосіб виробництва запропоновано проводити агроекологічну оцінку і типізацію земель.

За результатами проведення комплексної оцінки з урахуванням екологічного стану земель і чинників їх деградації в господарствах створюється основа для розробки заходів з раціонального використання ріллі на основі впровадження адаптивної до ґрунтово-кліматичних, ландшафтних і економічних умов системи землеробства. Далі складається програма забезпечення розширеного відтворення ґрунтової родючості шляхом освоєння екологічно безпечних сівозмін, що забезпечують бездефіцитний баланс гумусу на основі впровадження технологій з помірною хімізацією. Розробляється програма забезпечення господарства власною кормовою базою, насінням і добривами. В основу розробки проекту раціональної організації ріллі нами покладено організаційно-технологічні заходи з впровадження адаптивно-ландшафтної системи землеробства.

З позицій системного підходу механізм побудови адаптивно-ландшафтної системи землеробства є послідовним виконанням комплексу взаємозв'язаних заходів, які ми об'єднуємо в декілька етапів (рис. 1). Центральним елементом цієї системи є виділення агроекологічних типів земель у межах агроландшафту на основі мікрорайонування території і вивчення адаптивних реакцій на нього сільськогосподарських культур. Відомо, що головною складовою системи землеробства є технологія обробітку сільськогосподарських культур, а сама система землеробства є засобом оптимізації еколого-економічної системи агроландшафту [4, с. 35]. Таким чином, технології можна вважати засобом управління агроекосистемою.

Рис. 1. Етапи організації земельних угідь при переході до органічного сільського господарства.

У зв'язку з цим ми пропонуємо розглядати адаптивно-ландшафтну систему землеробства як самостійну систему в загальній структурі системи екологізації сільського господарства, а технології обробітку культур – як її головну підсистему, що складається з взаємообумовлених елементів, до яких належать: система сівозмін, система добрив, система захисту рослин і система обробітку ґрунту.

Слід зазначити, що з переходом до ринкової економіки, до нових форм власності на землю, сільськогосподарські підприємства більше орієнтовані на вимоги ринку, не враховуючи при обробітку культур існуючих закономірностей функціонування екологічних систем. Як наслідок, сівозмінам відводиться другорядна роль, що зрештою призводить до зниження родючості ґрунту та ефективності виробництва в цілому. У зв'язку з цим сівозміни слід розглядати як самостійну еколого-економічну систему, створену для отримання продукції і забезпечення ефективності виробництва.

Таким чином, є очевидним, що механізм організації переходу на органічне сільське господарство в різних аграрних формуваннях спрямований на підвищення еколого-економічної ефективності системи ведення рослинництва. Основу при цьому становить комплекс заходів щодо раціонального використання сільськогосподарських угідь шляхом раціональної організації ріллі на основі впровадження адаптивно-ландшафтної системи землеробства і екологічно безпечних сівозмін.

Результати проведених досліджень показали, що еколого-економічна ефективність сільськогосподарського виробництва визначається стійкістю агроландшафту, яка залежить від стану і раціонального використання земельних ресурсів на території господарства. Особливе значення при цьому має еколого-економічна

оцінка стану сільськогосподарських угідь. Виходячи з цього, запропоновано методику проведення еколого-економічної оцінки земель у процесі організації органічного сільськогосподарського виробництва. Ця методика ґрунтується на основі проведення поконтурного обстеження полів з метою проведення їх агроекологічної типізації за чинниками деградації і визначення заходів щодо раціонального використання ріллі. Застосування на практиці цієї методики дає змогу визначити ступінь деградації сільськогосподарських угідь, намітити заходи щодо їх подальшого раціонального використання і збільшення обсягів виробництва продукції рослинництва. Запропонована методика оцінки земель буде використана нами при розробці проекту переходу на органічне сільськогосподарське виробництво репрезентативних сільськогосподарських підприємств.

Література

1. Агроэкологическая оценка земель Украины и размещение сельскохозяйственных культур: [монография] / Под ред. В.В. Медведева. – К. : Аграрная наука, 1997. – 161 с.
2. Гордієнко В.П. Еколого-економічна оцінка сільськогосподарських земель та проблеми їх використання / В.П. Гордієнко // Економіка АПК. – № 3. – 2009. – С. 26-30.
3. Методичні рекомендації з комплексної агроекологічної оцінки земель сільськогосподарського призначення / За ред. О.О. Ракоїд. – К.: Логос, 2008. – 51 с.
4. Никитина З. В. Организационно-экономический механизм экологизации сельскохозяйственного производства (теория, методология, практика): дис... доктора экон. наук: 08.00.05 / Никитина Зоя Вилениновна. – Москва, 2010. – 308 с.